

Lesk a novinky osmého ročníku Ceny Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro

Cenu Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro uděluje Národní památkový ústav od roku 2014 ve snaze zhodnotit a vyzdvihnout, co se v oblasti památkové péče podařilo, a ocenit ty, kteří se o úspěšné dílo přičinili. Po sedmi letech, během nichž se podařilo zavést a stabilizovat poměrně složitý proces výběru a hodnocení nominovaných počínů a Cenu popularizovat (natolik, že slavnostní vyhlášení Ceny za rok 2020 na Nové scéně Národního divadla vysílala 9. listopadu 2021 Česká televize v přímém přenosu), došlo k revizi koncepce ocenění a k jejím úpravám tak, aby odrážela měnící se trendy v oboru památkové péče i ve zpřístupňování a prezentaci památek.

Počínaje rokem 2021 se tak zvýšil počet kategorií (ze čtyř na sedm), zvýšil se počet akcí, které mohou jednotlivá pracoviště nominovat (ze dvou na tři), a nově je možné nominovat také osobnosti, které pro NPÚ pracují, nebo počiny, které se na památkách ve správě NPÚ odehrály. Pro ty počiny, jejichž význam přesahuje hranice České republiky, bylo zavedeno udílení certifikátu, osvědčujícího jejich nadnárodní potenciál, jako „vstupenky“ do mezinárodních soutěží.

Jako speciální upozornění NPÚ na významné, pro obor památkové péče klíčové či zlomové počiny, přístupy, rozhodnutí, aktivity či iniciativy bylo zavedeno upozornění *Památkový reflektor*. Jeho cílem není ani tak oceňovat a chválit, jako spíše zviditelnit – nasvítit – takové počiny nebo akce, které ovlivnily nebo mají potenciál ovlivnit památkovou praxi nebo metodologii památkové péče nebo otevřít nová témata, prosadit nové tendence, ale také poukázat na systémové problémy, nastínit možné cesty k řešení či inspirovat změny.

Odpovědí na dlouhodobou potřebu (sebe)reflexe pracovníků NPÚ je pak zavedení metodických workshopů Ceny NPÚ, jejichž cílem je interní odborná diskuse směřovaná k reflexi nominovaných počínů, sjednocování metodických přístupů NPÚ napříč republikou a obecně výměnu zkušeností, myšlenek a vzájemné obohacení odborných pracovníků instituce.

Při slavnostním vyhlášení Ceny NPÚ v listopadu roku 2021 byla předána ocenění za počiny a díla dokončená v průběhu roku 2020, a přestože ten bude v historii zapsán jako období, v němž svět ochromila pandemie COVIDU 19,

1

2

z hlediska památkové péče se nejvíce nijak slabší, ani kvantitativně, ani kvalitativně. V sedmi základních kategoriích se sešlo 39 nominací od celkem 19 pracovišť NPÚ a k tomu dvě nominace na Osobnost památkové péče a upozornění Památkový reflektor. Na základě doporučení hodnotitelské komise následně generální ředitelka NPÚ, Naďa Gorczyčková, rozhodla o udělení devíti ocenění.

V kategorii *Obnova památky* byla oceněna Federace židovských obcí v ČR za celkovou obnovu unikátní venkovské synagogy v Polici u Jemnice na Třebíčsku (obr. 1). Synagoga

Obr. 1. Unikátní venkovská barokní synagoga v Polici u Jemnice na Třebíčsku, pohled z ženské galerie. Za celkovou obnovu synagogy získala Federace židovských obcí v ČR ocenění v kategorii *Obnova památky*. Foto: Lucie Herbricková, 2020.

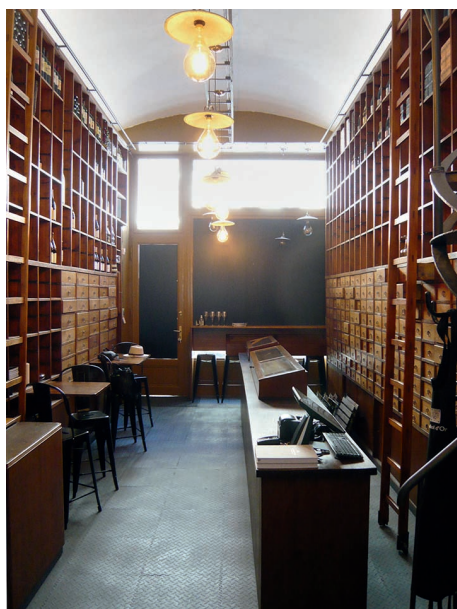
Obr. 2. Interiér kostela sv. Mikuláše v Nepomysli po odkryvu a restaurování pozdně gotických nástěnných maleb v lodi kostela. Úřad městyse Nepomysl za něj získal ocenění v kategorii *Restaurování*. Foto: NPÚ, 2020.

3

4

5

Obr. 3. Prezentace nálezů relikvií středověkých stavebních konstrukcí objevených v rámci revitalizace bývalého cisterciáckého kláštera na Velehradě. Foto: Ladislav Buchta, 2020.

Obr. 4. Pavel Šercl, vlastník a provozovatel Jizerskohorského technického muzea v bývalé textilní továrně v Bílém Potocích. Foto: Martin Hubáček, 2009.

Obr. 5. Interiér bývalého železářství „Koula a syn“ v ulici Dušní v Praze po konverzi na vinotéku a banku vín. Ocenění v nové kategorii Památková konverze za ni získala společnost Merlot d'Or, s.r.o. Foto: Jan Maloušek, 2020.

vznikla roku 1759 na místě vyhořelé starší synagogy v Židovské ulici, vystavěné během nuceného přesídlení Židů v letech 1723–1728. Svému účelu sloužila do počátku 20. století, dalších sto let patřila Jednotě sokolské, od které ji v roce 2003 získala Federace židovských obcí. Po vzorově odvedené přípravě byla v roce 2012 zahájena obnova, jejímž výsledkem je dosažení podoby blízké se věrohodně době vzniku synagogy. V interiéru byly restaurovány, resp. z velké části rekonstruovány nástěnné malby a štuky, pravděpodobně o několik desetiletí mladší než samotná stavba. V obnovené vrstvě jsou – s ohledem na informace, které nesou – analyticky prezentovány nalezené, v torzech zachované nápisové desky z nejstaršího období. Podle odhaleného reliktu základu a několika málo analogií bylo rekonstruováno centrální řečniště, nazývané *bima* či *almemor*. Podobně bylo podle nálezů kamenných patek sloupů při západní stěně interiéru možno rekonstruovat ženskou galerii. Díky mimořádné citlivosti k charakteru místa a velmi preciznímu vědeckému způsobu obnovy, reagujícímu na průběžná zjištění a nálezy, se Federaci židovských obcí podařilo obnovit unikátní venkovskou synagogu v původním výrazu. Udělením diplomu osvědčujícího mezinárodní potenciál akce vyjádřil Národní památkový ústav Federaci židovských obcí v ČR doporučení ucházet se za obnovu jemnické synagogy o ocenění v některé z mezinárodních soutěží.

V kategorii *Restaurování* byl oceněn Úřad městské správy Nepomysli za *odkrytí a restaurování pozdně gotických nástěnných maleb v lodi kostela sv. Mikuláše v Nepomysli* v okrese Louny (obr. 2). V roce 2012 byla zahájena stavební obnova nenápadného a dosud opomíjeného

kostela, při jejíž přípravě odhalil restaurátorský průzkum v interiéru presbytáře vrstvy pozdně gotických nástěnných maleb. Po náročném odkryvu, konsolidaci a vytmelení defektů byly práce v roce 2020 završeny dočištěním a retuší pozdně gotické vrstvy. V dalších částech stavby se podařilo odkryt výjevy christologického pašijového cyklu, výjev Umučení deseti tisíc rytířů, monumentální postavu sv. Kryštofa s Ježíškem a výjev boje sv. Jiří s drakem. Důkladný a zodpovědný postup představitelů obce při přípravě obnovy kostela umožnil objev díla, které povyšuje kostel sv. Mikuláše v Nepomysli mezi nejvýznamnější sakrální památky při východním úpatí Doupských hor. Zajištění optimálních podmínek pro realizaci obnovy a její aktivní prezentace pro veřejnost pak přinesly posun ve vnímání významu kostela a jeho hodnoty v prostředí poznamenaném poválečnou obměnou obyvatelstva a devastací řady kulturních památek.

V kategorii *Památková konverze* byla oceněna společnost Merlot d'Or, s.r.o., za konverzi provozovny bývalého železářství „Koula a syn“ v Praze pro potřeby vinotéky a banky vín (obr. 5). Železářství z roku 1937 v parteru památkově chráněného činžovního domu čp. 928 na Starém Městě v Praze, kontinuálně využívané po dobu téměř 70 let příslušníky jedné živnostnické rodiny, prošlo na přelomu let 2019 a 2020 poprvé od svého zřízení a otevření celkovou obnovou. Přes změnu využití, resp. přes změnu prodávaného sortimentu se podařilo v provozovně zachovat technické vybavení a dnes již výjimečné vnitřní vestavěné zařízení (soustavy dřevěných regálů, pult, pokladnu, konstrukce k zavěšení stropních svítidel a řadu dalších drobných prvků), které představuje mož-

6

ná poslední příklad svého druhu. Nový nájemce-stavebník projevil mimořádný cit pro dochované jedinečné památkové hodnoty interiéru, který invenčně obnovil se smyslem pro celek i s cítem pro detaily. Nové prvky neubírají celku na výrazu ani autentičnosti a podařilo se zachovat dokumentační hodnotu provozovny i jejích jednotlivých částí a prvků, které byly pečlivě restaurovány s ponecháním patiny desíletého provozu.

V kategorii *Objev, nález roku* bylo oceněno Arcibiskupství Olomoucké za nález pozůstatků středověkých stavebních konstrukcí topenišť cisterciáckého kláštera na Velehradě (obr. 3). V rámci revitalizace bývalého kláštera byly objeveny pozůstatky středověkých stavebních konstrukcí – dvoulodního refektáře, kalefaktoria s cihelnou podlahou a klenbou topeniště, kvádrkového obvodového zdiva křídla konvršů a fragmenty podlahy se střídajícími se malými červenými a černými dlaždicemi čtvercového formátu. Zvláště výjimečným nálezem byly pozůstatky topeniště středověké černé kuchyně. Aby mohly být nálezy zachovány a prezentovány, rozhodl se vlastník přehodnotit původní investiční záměr a upravit projekt, a to i přesto, že to znamenalo nutnost podstoupit náročné administrativní postupy související se změnami při financování z dotačního titulu IROP. V suterénních prostorách kláštera tak namísto technického zázemí kuchyně gymnázia vznikla prohlídková trasa s veřejnou prezentací nálezů dokládajících stavební vývoj kláštera.

V kategorii *Prezentace a popularizace* byl oceněn Pavel Šercl za Jizerskohorské technické muzeum v Bílém Potoce (obr. 4). Pavel Šercl je vlastníkem bývalé textilní továrny, v níž vedle dílny na opravy historických spalovacích motorů zřídil Jizerskohorské technické muzeum, profesionálně vedenou soukromou muzejní instituci, systematicky spolupracující s profesionálními pamětovými i akademickými institucemi podobného zaměření. Ladem ležící továrnu koupil Pavel Šercl s otcem Iljou v roce 2002, následně iniciovali prohlášení areálu kulturní památkou a postupně jej podle původní dokumentace rehabilitují. Kromě výdělečné činnosti slouží areál jako Jizerskohorské technické muzeum, přičemž za hlavní exponát je nutno považovat samotné budovy továrny z druhé poloviny 19. století. Obsahuje ale i expozice letectví a leteckých motorů a expozici textilních strojů, včetně šicích. Své místo zde mají také relikty z okolních již zaniklých průmyslových areálů, vytvářející hodnotné industriální lapidárium.

V kategorii *Záchrana památky* byl oceněn Petr Antoni, předseda Spolku Mederova domu, za záchranu domu č. p. 102 v Žatci (obr. 6). Tzv. Mederův dům, v jádru středověká stavba s prvky dendrochronologicky datovanými do druhé poloviny 14. století, byl prakticky po celé 20. století prezentován jako ukázka autenticky dochovaného středověkého domu. Přesto od 30. let 20. století chátral a po roce 2000 z celé jeho hmoty existoval již jen suterén

7

8

Obr. 6. Vstupní síň tzv. Mederova domu č. p. 102 v Žatci po obnově. Petr Antoni, předseda Spolku Mederova domu, za ni byl oceněn v kategorii *Záchrana památky*. Foto poskytnuto vlastníkem.

Obr. 7. Karel Schmied, který získal za dlouholetou činnost na poli ochrany, obnovy a propagace chebské lidové architektury ocenění *Osobnost památkové péče*. Foto: Jana Kohnpřková Horváthová, 2021.

Obr. 8. Jana Hildprandt-Germenisová, oceněná za správu zámku Blatná v nové kategorii *Příkladná správa a prezentace památkových objektů*. Foto: Romana Indrová-Semelková, 2021.

9

10

a část konstrukcí přízemí a prvního patra. V roce 2016 založil Petr Antoni Spolek Mederova domu, jehož cílem bylo stavbu, jež byla většinou považována za nezachránitelnou, obnovit v podobě zachycené na fotografiích z počátku 20. století. Předprojektová příprava zahrnovala důkladné průzkumné práce a v roce 2019 byla zahájena stavební obnova provázená dalšími výzkumy a průzkumy. V roce 2020, kdy byla již celá stavba zastřešená a zdánlivě stabilizovaná, došlo ke zřícení střední nosné stěny a klenby sklepa a k masivnímu propadu podlahy ve vstupní síni. Díky mimořádné aktivitě Petra Antoniho, ale i projektantů a realizační firmy a za podpory místní komunity se i tuto havárii podařilo sanovat a stavbu dokončit.

V kategorii *Příkladná správa a prezentace památkových objektů* byla oceněna Jana Hildprandt-Germenisová za správu zámku Blatná (obr. 8). Paní Jana Hildprandt-Germenisová je potomkem šlechtického rodu Hildprandtů z Ottenhausenu, do roku 1951 žila na zámku v Blatné, poté její rodina opustila tehdejší Československo. Od roku 1996 žije opět trvale v Čechách. V roce 2014 se přestěhovala zpět do Blatné, kde spravuje rodinné dědictví. Blatenský areál se jí daří obnovovat s respektem k jeho památkovým hodnotám a sladovat zásady ochrany a památkové péče s utilitárními potřebami provázejícími využívání zámku i parku. Snaží se o široké zpřístupnění areálu a úspěšně usiluje o to, aby se zámek stal přirozeným kulturně-společenským centrem okolí. Její zásluhou je Blatná příkladem skutečnosti, že

je možné obývat a provozovat památkový objekt, aniž by došlo ke zničení či znehodnocení jeho kulturně-historických hodnot. Zároveň je Jana Hildprandt-Germenisová prezidentkou Asociace majitelů hradů a zámků, která od roku 1995 zastřešuje téměř padesát historických objektů v rukách soukromých vlastníků. Pomáhá jim při získávání finanční podpory od státních a mezinárodních orgánů, aktivně spolupracuje s kulturními a pamětovými institucemi v Čechách i zahraničí, poskytuje svoje „know-how“ a zkušenosti z oblasti záchrany, oprav a údržby památky.

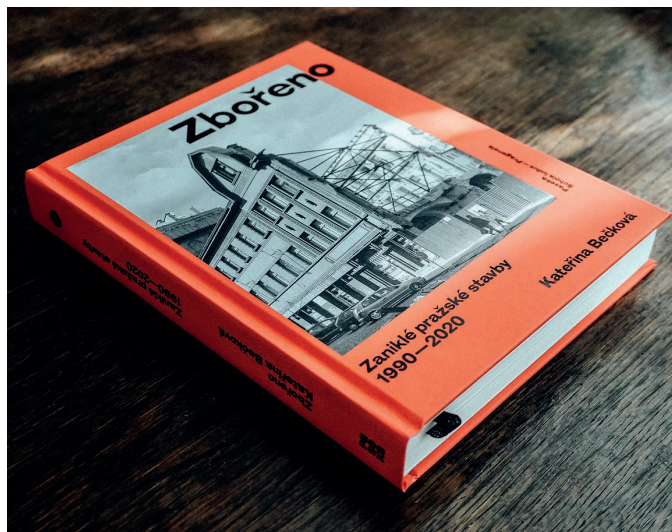
Ocenění *Osobnost památkové péče* udělila generální ředitelka NPÚ panu Karlu Schmiedovi za dlouholetou činnost na poli ochrany, obnovy a propagace chebské lidové architektury (obr. 7). Pan Schmied zakoupil v roce 1975 chátrající chebský hrázděný statek v Doubravě a započal s jeho postupnou, několik desetiletí trvající obnovou, která usedlosti navrátila původní podobu. Bezprostředně po pádu komunistického režimu zpřístupnil statek veřejnosti jako muzeum chebské lidové kultury a zřídil tak první soukromé muzeum v tehdejší Československu. Statek se stal zázemím řady kulturních a vzdělávacích akcí, místem česko-německého setkávání a natáčení filmů propagujících kulturní dědictví kraje. Pan Schmied pak působil i jako poradce při obnově dalších objektů chebské lidové architektury a dlouhodobě se věnoval obnově související kulturní krajiny (cest, alejí a drobných sakrálních památek). Dlouholetá činnost pana Schmieda zá-

Obr. 9. Interiér národní kulturní památky Libušín; za její komplexní obnovu po rozsáhlém požáru udělila generální ředitelka NPÚ Národnímu muzeu v přírodě Mimořádné ocenění. Foto: Jan Kolář, 2020.

Obr. 10. Interiér bradu Helfštýna. Záchrana a nové zpřístupnění jeho paláce byly nominovány na upozornění Památkový reflektor. Foto: Fotografické studio BoysPlayNice, 2020.

sadně přispěla k uchování a propagaci ojedinělého souboru venkovské architektury a k zachování ikonických znaků chebské venkovské architektury.

Mimořádné ocenění udělila generální ředitelka NPÚ Národnímu muzeu v přírodě, jmenovitě pak Ludku Dvořákovi, metodickému pracovníkovi muzea pro historické technologie a restaurování, za komplexní obnovu národní kulturní památky Libušín po rozsáhlém požáru, resp. za profesionální a odborný přístup při metodickém vedení obnovy (obr. 9). Jídlna Libušín, postavená v letech 1897–1899 podle návrhu Dušana Samo Jurkoviče a vyzdobená malbami podle návrhů Mikoláše Alše, byla fatálně poškozena požárem v březnu 2014. Následná komplexní obnova probíhala formou vědecké rekonstrukce jako věrná řemeslná kopie stavu z roku 1925 (kdy vznikla přístavba s bytem a kuchyní), interiér jídelny je kopií Jurkovičova díla z roku 1899. Klíčové byly při obnově průběžné průzkumy torza i ikonografických podkladů průběžně implementované do projektové dokumentace i vlastní realizace a důsled-

11

Obr. 11. Slavnostní vyhlášení Ceny Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro v úterý 9. listopadu 2021 na Nové scéně Národního divadla v Praze. Foto: Roman Indrová-Semelková, 2021.

né dodržování tradičních řemeslných postupů. Díky tomu získal objekt zpět zapomenutou barvnost a vrátil se k výrazu z přelomu 19. a 20. století, kterého se podařilo dosáhnout přes nutné začlenění novodobých technologií – zejména hasicích a bezpečnostních systémů – do stavby. Přestože tedy nebylo možné realizovat naprosto přesnou kopii původní stavby, je Libušín dokladem, že i v současných podmínkách lze památky obnovovat velmi věrohodně. Udělením diplomu osvědčujícího mezinárodní potenciál akce vyjádřil Národní památkový ústav Národnímu muzeu v přírodě doporučení ucházet se za obnovu Libušína o ocenění v některé z mezinárodních soutěží.

Na upozornění *Památkový reflektor* byl nominován pouze jeden počín, a tím je *Záchrana a nové zpřístupnění paláce hradu Helfštyna* (obr. 10). Význam této akce a jeho komparace s obnovou Libušína a záchranou Mederova domu v Žatci (příklady rozdílných přístupů ke třem podobným situacím) byly tématem historicky prvního metodického workshopu Ceny NPÚ, který se konal 2. prosince 2021 (obr. 11).

Mgr. Jana TICHÁ
ticha.jana@npu.cz
NPÚ, Generální ředitelství

Kronika zmizelého

BEČKOVÁ, Kateřina. *Zbořeno. Zaniklé pražské stavby 1990–2020*. Praha: Paseka a Kateřina Bečková, Schola ludus – Pragensia, 2021. 256 s. ISBN 978-80-7637-161-3 (Paseka). ISBN 978-80-87559-17-8 (Kateřina Bečková, Schola ludus – Pragensia).

Když po roce 1989 mohla být veřejnost seznámena s masivními ztrátami památkového fondu zaviněnými desítkami let vlády komunistického režimu, bilance působila odstrašujícím dojmem. Záhy se však ukázalo, že nově nastolená demokracie sama o sobě kulturní dědictví neochrání. Není to však stát a jeho instituce a správa, kterým historické budovy překáží, ale soukromý kapitál. Kateřina Bečková, autorka recenzované knihy, byla přímou účastnicí prvních porevolučních demolic v Praze a tato zkušenost ji natolik zasáhla, že ochraně památek hlavního města zasvětila své působení v Klubu Za starou Prahu, jehož byla dlouhou předsedkyní. V průběhu desetiletí shromažďovala data a informace o aktuálních kauzách, ať již mediálně známých a aktivisticky monitorovaných, nebo probíhajících jen tak mimochodem, bez většího zájmu veřejnosti. Výsledkem této aktivity je kniha *Zbořeno. Zaniklé pražské stavby 1990–2020* představující výběr zhruba šedesáti zbouraných a v menší míře i demolicí přímo ohrožených budov.

Kniha je koncipována jako průvodce po demolicích. Po úvodních kapitolách zamýšlejících se nad obecnými principy památkové péče, občanské společnosti a možnostmi bránit se de-

veloperským záměrům následují logicky poskládaná hesla jednotlivých zbouraných domů. Zde se dostáváme k hlavní devize publikace, totiž schopnosti autorky představit objekty stručně, ale přesto informačně dostatečně za pomoci bravurně cizelovaných argumentů. Představované demolice nejsou seřazeny chronologicky, ale podle typů objektů, jejich lokalizace a dalších specifik. Po časovém a stylovém zařazení následuje popis okolností zániku, jeho důvody, průběh a výsledek. Zcela správně autorka uvádí nejen developerské společnosti stojící za zániky popisovaných památek, ale i architektky projektující novostavby na jejich parcelách a pozemcích. Demolice se totiž nedějí ve vzduchoprázdnu, ale stojí za nimi konkrétní společnosti a konkrétní lidé nesoucí za ně zodpovědnost. Podíl na zániku historické architektury se stává součástí jejich reputace. Pro ještě lepší názornost by posloužilo vložení snímků současné podoby nemovitostí, na nichž by vystal kontrast mezi starým a novým. Možná bychom u některých případů i naznali, že se architektonické kvality novostavby vyrovnaly těm historickým.

Kniha představuje zejména budovy stojící v pražské památkové rezervaci nebo v některé z mnoha památkových zón, a dokonce i domy původně požívací památkový status. Jedná se například o tzv. Kozákův dům na rohu Václavského náměstí a Opletalovy ulice, osadu Budánka nebo historizující domy Karlína, jejichž zániku pomohlo poškození během povodně roku 2002. Poznání, že památková ochrana není dostačující a sama o sobě nezaručuje zachování chráněné stavby, bylo po roce 1989 nepo-